

En *URUGWAJ Política, economía, sociedad y cultura*. Warszawa (Polonia):
Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka.

Geopolítica y progresismo en América del Sur: conflicto entre Argentina y Uruguay (2005-2010).

Blinder, Daniel.

Cita:

Blinder, Daniel (2021). *Geopolítica y progresismo en América del Sur: conflicto entre Argentina y Uruguay (2005-2010)*. En *URUGWAJ Política, economía, sociedad y cultura*. Warszawa (Polonia): Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka.

Dirección estable: <https://www.aacademica.org/daniel.blinder/58>

ARK: <https://n2t.net/ark:/13683/pwFw/khv>

Esta obra está bajo una licencia de Creative Commons.
Para ver una copia de esta licencia, visite
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>.

Acta Académica es un proyecto académico sin fines de lucro enmarcado en la iniciativa de acceso abierto. *Acta Académica* fue creado para facilitar a investigadores de todo el mundo el compartir su producción académica. Para crear un perfil gratuitamente o acceder a otros trabajos visite: <https://www.aacademica.org>.

Daniel Blinder

Rozdział 5. Geopolityka i progresywizm w Ameryce Południowej: konflikt między Argentyną i Urugwajem (2005–2010)

Wprowadzenie

Wschodnia Republika Urugwaju i Republika Argentyńska mają wspólną historię, naznaczoną przez konflikty lokalne i międzynarodowe (z Hiszpanią i Anglią w XIX wieku), a także przez konflikty regionalne (z Brazylią). Suwerenne terytoria, które dziś tworzą te państwa, były częścią wicekrólestwa Río de la Plata (1776–1814), które rozpadło się po wojnach o niepodległość.

Zjednoczone Prowincje Río de la Plata jako niezależna struktura państwowa, utworzona po zniesieniu reżimu kolonialnego w 1810 roku, należały do obszarów zrzeszonych w Prowincji Wschodniej – republiki niepodległej od 1828 roku po wojnach domowych i wojnie z Portugalią i Brazylią, które to państwa rozpoczęły podbój Wschodniego Brzegu (gdzie rządził José Artigas), obecnie stanowiącego terytorium Urugwaju. Tereny Zjednoczonych Prowincji kontynuowały swoją historię jako państwa niepodległe, na bazie odmiennych struktur ekonomicznych i politycznych i z tego powodu Argentyna i Urugwaj rozwinęły odrębne kody geopolityczne, co uwidocznilo się przy okazji konfliktu o fabryki papieru w strefie rzeki granicznej.

Geopolityka na półperyferiach

Według Immanuela Wallersteina system-świat jest systemem o zasięgu światowym (ponadpaństwowym), społecznym, który ma wyznaczone granice, struktury, grupy, członków, zasady legitymizacji i spójność (Wallerstein 2005, s. 489). Według autora system-świat to „system ekonomiczny oparty na tym, że czynniki ekonomiczne działają na większym obszarze niż jakakolwiek jednostka polityczna może w pełni kontrolować” (tamże, s. 491), wykraczając poza

struktury państw-narodów i tworząc centralne, półperyferyjne i peryferyjne przestrzenie. Mówimy, że najpotężniejsze – gospodarczo i politycznie – w systemie międzynarodowym są państwa centralne; są to najbardziej dynamiczne oraz rozwinięte gospodarczo i technologicznie kraje systemu kapitalistycznego, które dysponują jednocześnie strukturą państwową mającą zdolność wpływania znaczącą siłą wojskową i dyplomatyczną na międzynarodowy system państw. Państwa-narody, które nie mają takiej władzy gospodarczej ani politycznej, są peryferyjne; z tego powodu nie odgrywają one znaczącej roli w międzynarodowym systemie państw i nie są zbyt istotne z ekonomicznego punktu widzenia, są one jednak częścią światowego systemu i dostarczają głównie surowców i produktów podstawowych. Kraje peryferyjne o pewnych możliwościach przemysłowych, naukowych i technologicznych nazywane są półperyferyjnymi; państwa półperyferyjne mają większe znaczenie polityczne w systemie międzypaństwowym niż peryferyjne.

Półperyferia posiadają zarówno charakterystykę obszarów centrum, jak i peryferii: państwo aktywnie rozwijające się, określony poziom interwencji o charakterze politycznym przy podejmowaniu decyzji ekonomicznych, ale zawsze w ramach charakterystyki właściwej państwom peryferyjnym, ograniczeń strukturalnych przemysłu, zależności od rynków zewnętrznych, dóbr inwestycyjnych i walut, a także nierówności społecznych w obrębie terytorium (Taylor, Flint 2002, s. 21–22). Technologia na peryferiach jest przestarzała, podczas gdy w centrum jest zaawansowana; na półperyferiach współistnieje dynamika wzrostu i rozwoju technicznego (tamże, s. 21–22). Tak więc kraj półperyferii posługuje się innymi kodami geopolitycznymi niż kraje centrum; możemy zdefiniować je jako „zestaw strategicznych założeń, które rząd opiera na polityce innych państw w celu ukierunkowania swojej własnej polityki zagranicznej” (tamże, s. 99).

W tym sensie kod geopolityczny jest konceptem stworzonym przez państwo, zależnym od położenia, aktualnych wydarzeń, instytucji i aktywności politycznej. Istnieją kody lokalne, regionalne i globalne, w zależności od skali. Kształtują się one na podstawie lokalnej percepcji, polityki wewnętrznej, osobowości głównych bohaterów historii politycznej, społecznej, gospodarczej i instytucjonalnej. Istnieje zatem koncept geopolityki postaci, które mają swoją wizję świata i jego funkcjonowania. W konsekwencji ma miejsce dyskurs geopolityczny na temat tego, jak odczytywane są polityczne i gospodarcze wydarzenia systemu światowego i jak jest reprezentowana władza na przestrzeni świata (Agnew 1995, s. 46–47, 2005, s. 160).

Kraje, a zatem i miejsce, które zajmują w świecie, znajdują się w centrum systemu-świata, na jego półperyferiach lub peryferiach. „Instytucje określonych miejsc służą jako mierniki władzy” – twierdzą Peter Taylor i Colin Flint (2002,

s. 42). Podążanie za tymi autorami w celu zrozumienia polityki oznacza zrozumienie jej w sensie geograficznym, jako że przestrzeń jest obszarem spornym. „Przestrzeń nigdy nie jest zwykłym scenariuszem wydarzeń; żaden układ przestrzenny nigdy nie jest neutralny” (tamże, 42). Dlatego rozumiemy geopolitykę jako badanie geograficznego rozkładu władzy między państwami, zarówno założeń, wyróżników, jak i interpretacji geograficznych, które ingerują w politykę we wszystkich skalach geograficznych (Agnew 2005, s. 159; Taylor, Flint 2002, s. 416).

John Agnew (1995, s. 15) opisuje porządek geopolityczny jako „rutynowe zasady, działania, strategie i instytucje, na bazie których ekonomia polityczna działała w różnych okresach”. Kwestia porządku ma charakter geopolityczny, ponieważ odnosi się do elementów geograficznych wspomnianego porządku.

Każdy ład geopolityczny jest mieszanką jedności i konfliktu między stronami, to zorganizowany system zarządzania, który określa uczestników, zasady, reguły interakcji i poglądy wspólnie podzielane przez tych uczestników na temat handlu, siły i dyplomacji: obejmuje on formalne instytucje międzynarodowe, reżimy itp., co daje szerokie spektrum zachowań wśród uczestników (tamże, s. 16).

Argentyna i Urugwaj to dwa kraje o charakterystyce właściwej dla półpe-ryferii. Choć w kategoriach terytorium i uprzemysłowienia Argentyna jest znacznie większa, rozwój niektórych sektorów przemysłu, nauki, instytucji i społeczeństwa jest na podobnym poziomie jak w Urugwaju. Geopolityka tych krajów jest uwarunkowana wspólną historią tego terytorium, ale także postrzeganiem – czasem odmiennym – rzeczywistości, która je otacza i określa, wspólnym punktem docelowym oraz kodeksami geopolitycznymi.

Według Laury Colpachi (2017) Urugwaj przyjął pozycję „niezawodnego przyjaciela” i usytuował się w przestrzeni, gdzie jest miejsce na negocjacje i szukanie rozwiązań. Takie stanowisko zostało zadeklarowane w Konstytucji w pierwszej części („Naród i suwerenność”). Urugwaj przyjmuje postawę niezależności od jakichkolwiek obcych sił i mocarstw i deklaruje, że wszystkie spory będą rozwiązywane pokojowo. Kodeks geopolityczny koncentruje się na utrzymaniu sytuacji, gdzie nie ma przeciwników, i na zachowaniu dobrych stosunków ze wszystkimi narodami. Urugwaj nie planuje żadnych roszczeń ani konfliktów terytorialnych, podtrzymuje pozycję kraju współpracującego i przyjaznego systemom międzynarodowym, zdecydowanego „nie wychylać się” (tamże).

Jest to wprawdzie koncepcja z czasów pierwszego rządu umiarkowanej lewicowej partii *Frente Amplio*, jednak kraj dążył do osiągnięcia takiej pozycji od dziesięcioleci, mając na uwadze swój rozmiar terytorialny oraz prognozy ekonomiczne i międzynarodowe; działo się tak także w czasach poprzedniego rządu Tabaré Vázquez czy José Mujicy w latach pięćdziesiątych XX wieku, czy

też za rządów skrajnej prawicy Julia Marii Sanguinettiego i bardziej liberalnego i prorynkowego przywództwa Jorge Batllego – wtedy także utrzymywano dyskretny, niski profil kraju niewyróżniającego się.

Argentyna natomiast prezentuje inny niż Urugwaj, znacznie wyższy profil. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku rząd Carlosa Menema miał wysoką pozycję międzynarodową i określał swój światopogląd jako neoliberalny, otwarty na świat, na inwestycje i rynki zagraniczne, prywatyzację i reformy strukturalne, zgodny z konsensem waszyngtońskim. Kod geopolityczny rządów Kirchnera także się wyróżniał, odznaczał się rozległą krytyką wyników polityki rządu poprzedniej dekady i ogólnie neoliberalnego systemu gospodarczego, restrukturyzacji zadłużenia zagranicznego oraz obroną multilateralizmu i praw krajów do swojej ścieżki rozwoju, przypieczętowanych reformą strukturalną narodów Ameryki Południowej, głównie dzięki wysokim dochodom uzyskanym z eksportu towarów. Tak więc we wspomnianym okresie rządów 2003–2015 prezentowano trzy światopoglądy i kody geopolityczne: współodpowiedzialny realizm peryferii, które uznały zmiany po zimnej wojnie i rolę Stanów Zjednoczonych jako supermocarstwa; autonomię transformacyjną, która doprowadziła do wewnętrznego rozwoju i tworzenia się sojuszy w obliczu mocarstw i rynków; i wreszcie wiodącą rolę na półkuli południowej, potwierdzającą rolę Argentyny i Ameryki Południowej w porozumieniu między narodami (Burdman 2015).

Ekonomia i geopolityka: zakłady produkcji papieru

Prezydent Urugwaju Tabaré Vázquez skomentował w publicznym wydarzeniu transmitowanym w telewizji, że Urugwaj rozważał możliwość pójścia na wojnę z Argentyną w obliczu konfliktu na szczeblu krajowym z powodu instalacji papierni nad brzegiem granicznej rzeki Uruguay. Vázquez przyznał, że rozmawiał w Stanach z dowódcami wojskowymi o ewentualnym konflikcie zbrojnym.

Konflikt z Argentyną był bardzo poważny [...]. Prezydent ma obowiązek rozważyć wszystkie możliwe scenariusze rozwiązania potencjalnego problemu, a nie czekać na jego pojawienie się i dopiero wtedy decydować, co robić [...]. Rozważyłem wszystkie scenariusze, od takiego, gdzie nic się nie dzieje, gdzie budzimy się i problem jest rozwiązany, aż do możliwości konfliktu wojennego [...].

Dlaczego argentyńskie siły zbrojne przeprowadziły pokaz sił tuż przy granicy w rejonie Paysandú, podczas gdy nigdy wcześniej tego nie robiły? A gdyby jednak doszło do konfliktu z Argentyną? Spotkałem się z trzema dowódcami i przedstawiłem im taki scenariusz; powiedzieli mi, że możemy prowadzić wojnę partyzancką. Dowódca sił powietrznych dodał, że mamy pięć samolotów i paliwo na 24 godziny.

W tym okresie byłem z wizytą w Stanach Zjednoczonych, aby popracować nad poprawą relacji handlowych między naszymi krajami; wykorzystując

okazję, poprosił kanclerz Condoleezę Rice [...], aby porozmawiała z prezydentem Bushem [...], i w ten sposób doszło do oświadczenia, że Urugwaj jest partnerem i przyjacielem Stanów Zjednoczonych (C5N 2011).

Już sam fakt wzięcia pod uwagę możliwości konfliktu zbrojnego pokazuje skalę sporu między tymi dwoma krajami; sporu o terytorium, o jego wykorzystanie, o ustawodawstwo i wpływy polityczne; gospodarkę przemysłową z jednej strony, a z drugiej turystyczną i rolniczą.

Badacze tego konfliktu koncentrowali się przede wszystkim na sporze prawnym i kontrowersjach naukowo-środowiskowych dotyczących możliwych negatywnych skutków dla środowiska i ludności.

W aspekcie prawnym argumentowano, że obywatelski ruch mieszkańców argentyńskiego Guleguaychú pozwolił dostrzec, w jaki sposób połączyły się ochrona demokratycznej wspólnoty – sejmik obywateli Guleguaychú zorganizowany w obliczu konfliktu – i poszukiwanie rozwiązań na bazie regulacji państwowych przy wykorzystaniu prawa (międzynarodowego i krajowego) w obliczu natarcia korporacji międzynarodowych niszczących granice polityczne, gospodarcze i społeczne (Delamata 2007, s. 3). Z drugiej strony w konflikcie wyróżniają się kwestie ochrony prawa do zdrowego środowiska oraz prawa do aktywności gospodarczej, przewidziane w Konstytucji Narodu Argentyńskiego, a także modelu zarządzania partycypacyjnego, który jest zapisany w Ustawie o ochronie środowiska.

Utworzenie Zgromadzenia Regionalnego wspólnie z organizacjami i producentami z Urugwaju przyczyniło się do powstania nowej, formalnej przestrzeni dla ponadnarodowej walki społecznej, nie umniejszając wagi wewnętrznych (krajowych) i międzynarodowych wymagań dotyczących stosowania prawa krajowego w przypadku naruszeń spowodowanych lub zaaprobowanych przez drugą stronę (tamże, s. 4). W szczegółowych badaniach z punktu widzenia prawa jako dyscypliny przeanalizowano przypadek dorzecza rzek La Platy i Urugwaj w celu ustalenia, czy ze strony państw nadbrzeżnych była wystarczająca liczba dowodów, aby uznać, że istniała zakorzeniona zwyczajowa tradycja, na tyle spójna i koherentna, by dać podstawę do istnienia *Corpus iuris aquarum ambientalis*; w tym celu przeprowadzono analizę porównawczą norm prawnych przyjętych przez każde z pięciu państw dorzecza La Platy, które miały znaczenie dla zrównoważonej gospodarki wodnej w tym regionie. Jednocześnie przeanalizowano klauzule środowiskowe zawarte w konstytucji każdego z tych krajów, w traktatach, deklaracjach i aktach międzynarodowych, które dotyczyły kwestii rzek, wód i środowiska (Capaldo 2009).

Inne analizy prawnicze pokazały, że – według Argentyny – jej sąsiad Urugwaj, jednostronnie zatwierdzając decyzję budowy fabryk papieru, naruszył zobowiązania wynikające z ogólnego prawa międzynarodowego oraz z przepisów

ochrony środowiska i statutu rzeki Uruguay z 1975 roku. Na tę sytuację nakładają się działania podjęte przez obywateli Argentyny z Gualeguaychú, którzy zablokowali komunikację międzynarodową przez mosty graniczne. W związku z tym Urugwaj potępił bezczynność rządu argentyńskiego wobec blokady dróg międzynarodowej komunikacji, jako że przyniosło to poważne straty z ekonomicznego punktu widzenia, tym bardziej że kwestia ta jest (i była) uregulowana w prawie międzynarodowym.

Jeśli chodzi o kontrowersje dotyczące kwestii środowiskowych, podkreśla się, że:

[...] dostrzeżenie poważnego ryzyka społeczno-środowiskowego, jakie powoduje instalacja fabryk Orion fińskiej grupy Metsä Botnia i Celulosa M'Bopicuá hiszpańskiej grupy ENCE na ekosystem regionalny, spowodowało stanowczy sprzeciw mieszkańców argentyńskiego miasta Gualeguaychú, położonego około 30 km od planowanego kompleksu celulozowego, którzy zorganizowali obywatelski ruch oporu, niespotykany jak dotąd na scenie protestów środowiskowych na poziomie latynoamerykańskim (Cortassa, Wursten, Andrés 2013).

Autorzy, między innymi Ana Vara (2007), podkreślają znaczenie analizy problemów związanych z postrzeganiem ryzyka zagrożenia, jakie stanowi technologia:

Masowa mobilizacja ludności miast w argentyńskiej prowincji Entre Ríos pod koniec 2004 roku, w sprzeciwie wobec budowy dwóch papierni w sąsiednim urugwajskim mieście Fray Bentos, ma niespotykane cechy w historii oporu obywatelskiego wobec technologii w Ameryce Łacińskiej z różnych powodów, są to między innymi specyfika i ukierunkowanie roszczeń, zaangażowanie wszystkich szczebli władzy, duże znaczenie wydarzeń w odbiorze publicznym, udział międzynarodowych organizacji pozarządowych i zaangażowanie inwestycji zagranicznych wspieranych przez Bank Światowy (tamże, s. 15).

Istnieją również opracowania przedstawiające polityczny i geograficzny punkt widzenia konfliktu z perspektywy fińskiej (jedna z międzynarodowych firm działających w Urugwaju z zamiarem budowy papierni jest z Finlandii). Konflikt między Argentyną a Urugwajem o te fabryki jest globalno-lokalnym sporem środowiskowym. I jest to konfrontacja między przedsiębiorstwami, społeczeństwem obywatelskim i rządami dwóch krajów Ameryki Południowej. Opracowanie to ma na celu spojrzenie z perspektywy podmiotów fińskich, takich jak media, przedstawiciele społeczeństwa i rządu (Pakkasvirta 2008).

Oczywiste jest, że instalacja tych zakładów przemysłowych przyczyniła się do aktywności gospodarczej po stronie urugwajskiej nie tylko z powodu samych zakładów, ale także z powodu przedsiębiorstw powiązanych i usług pochodnych. Zablokowanie przez ekologów mostu łączącego oba kraje oraz działania rządu argentyńskiego mające na celu zatrzymanie procesu budowy i oddania do użytku obiektów

poważnie zaszkodziły przedsięwzięciom gospodarczym i stosunkom dwustronnym. Były gubernator departamentu Río Negro (ze stolicą we Fray Bentos) w Urugwaju, odnosząc się do tego konfliktu w programie telewizyjnym, powiedział, że:

[...] zaistniał problem w stosunkach międzynarodowych między dwoma krajami [...] i nie został on rozwiązany. Po drugie, nastąpił rozłam między Gualeguaychú i Fray Bentos; były to dwie miejscowości i jednorodna społeczność, to się niestety zmieniło [...] i stan poprzedni nie został jeszcze przywrócony [...]. Po konflikcie [...] utraconych zostało około 300 miejsc pracy [...] (HispanTV 2012).

Owa utrata miejsc pracy nastąpiła z powodu całkowitego zablokowania mostu przez obywateli Argentyny, co uniemożliwiło przepływ ludności, towarów i usług.

Stan faktyczny

Jak rozwijał się konflikt? Za sprawą raportu Międzyamerykańskiego Banku Rozwoju (IDB) na temat projektu Montevideo dotyczącego budowy dwóch papierni nad rzeką Uruguay zyskał on status publiczny.

W obliczu skarg lokalnych mieszkańców i grup środowiskowych zareagoowało argentyńskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych i poprosiło o wyjaśnienia dotyczące możliwego wpływu na środowisko. Argentyński minister spraw zagranicznych Rafael Bielsa oświadczył w wywiadzie, że konflikt z Urugwajem jest bardzo złożony.

Byłem świadkiem spotkania, które odbyło się w dniu 9 października 2003 roku w Estancia Anchorena w dniu, w którym Kirchner poprosił Jorge Batllego [ówczesnego prezydenta Urugwaju – przyp. D.B.], aby przy podejmowaniu decyzji związanych z papierniami Urugwaj przestrzegał statutu rzeki Uruguay. Odpowiedź prezydenta Batllego brzmiała: „Możesz na to liczyć stuprocentowo”. Tego samego dnia, przed rozmową z Kirchnerem, Batlle podpisał dekret zezwalający ENCE [firma hiszpańska – przyp. D.B.] na budowę papierni. Jeśli w ten sposób zachowuje się strona konfliktu już na wstępie... (La Nación 2007).

Prezydent Kirchner koncentrował się na uwidocznieniu interesów krajów rozwiniętych, które dążyły do przeniesienia negatywnych efektów zewnętrznych produkcji gospodarczej do peryferyjnych krajów systemu międzypaństwowego.

To godne pożałowania, że w Argentynie są ludzie, którzy piszą, że nasza strategia była zła, bo prosiliśmy bezkompromisowego prezydenta Urugwaju o przedyskutowanie, w jaki sposób możemy wyrzucić stamtąd Botnię [firma fińska – przyp. D.B.] i jak nie spowodować w przyszłości zanieczyszczenia środowiska. Botnia powiedziała „nie”, jednak odpowiedź ENCE była inna [...] (El Argentino 2006).

Kirchner zapewnił, że jego rząd szukał wszelkich możliwych sposobów poszanowania statutu rzeki Uruguay, który w całości został naruszony. Traktował on także kwestię środowiska jako sprawę narodową i potępiał naciski międzynarodowe krajów – potęg, silnie broniących interesów korporacji. Na koniec Kirchner powiedział, że „nie można było spodziewać się, by kraje centralne, które twierdzą, że papiernie zanieczyszczają i dlatego nie chcą ich więcej w swoich krajach, wydały orzeczenie na naszą korzyść przeciwko Bankowi Światowemu” (tamże).

14 lutego 2005 roku prezydent Urugwaju Jorge Batlle wydał fińskiej firmie Botnia pozwolenie na budowę papierni w Fray Bentos; budowa rozpoczęła się kilka tygodni później, 15 kwietnia. 3 stycznia 2006 roku argentyńscy działacze ochrony środowiska z Gualeguaychú zablokowali most Gualeguaychú – Fray Bentos (i dwa inne przejścia graniczne). Blokada trwała 45 dni. 11 marca w Chile prezydent Argentyny Néstor Kirchner i prezydent Urugwaju Tabaré Vázquez zobowiązali się wynegocjować porozumienie w przeciągu 90 dni. W następstwie tego dyplomatycznego posunięcia Botnia ogłosiła zawieszenie prac na trzy miesiące. 4 maja Argentyna pozwała Urugwaj przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w Hadze z powodu naruszenia statutu rzeki Uruguay z 1975 roku, który stanowi, że przed przedsięwzięciami mającymi wpływ na jedną lub drugą stronę rzeki należy przeprowadzić konsultacje (InfoLeg 1976).

6 września sąd arbitrażowy MERCOSUR stwierdził, że blokady mostów naruszają porozumienie integracyjne, a 4 listopada król Hiszpanii Juan Carlos zgodził się mediuować w sprawie wyjścia z konfliktu argentyńsko-urugwajskiego (Clarín 2013; Página/12 2013; BBC 2010). 20 listopada działania zostały radykalizowane, a zgromadzenie środowiskowe Gualeguaychú zainicjowało na przejściu Fray Bentos blokadę na czas nieokreślony, co oznaczało trwałe odcięcie szlaków komunikacyjnych między tymi krajami na skutek działań zorganizowanej grupy przedstawicieli społeczeństwa. Urugwaj nakazał nadzór celulozowni przez personel wojskowy w celu ochrony przed możliwymi atakami ze strony argentyńskich ekologów.

W listopadzie 2007 roku Tabaré Vázquez pozwolił Botni na działalność produkcyjną po tym, jak jego argentyński odpowiednik Néstor Kirchner poparł zgromadzenie obywatelskie w Gualeguaychú i negocjacje zostały zawieszone, w tym także mediacja prowadzona przez stronę hiszpańską. Według doniesień medialnych w rejonie fabryk w powietrzu unosiły się dziwne zapachy i odnotowywano przypadki zatrucia. W 2008 roku w fińskich zakładach na wybrzeżu rzeki Uruguay miały miejsce incydenty (wypadki i usterki) (Clarín 2013; Página/12 2013; BBC 2010).

8 grudnia 2009 roku fińska firma UPM przejęła od Botni w Urugwaju produkcję papieru i produkcję drewna na papier. 20 kwietnia 2010 roku Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze odrzucił żądanie Argentyny dotyczące

przeniesienia fabryk, argumentując, że nie ma wiarygodnych dowodów na to, że zanieczyszczenie przekracza dopuszczalne poziomy. W orzeczeniu haskim stwierdzono również, że Urugwaj naruszył obowiązek poinformowania swojego sąsiada o planach budowy fabryk, i nakazano by obydwie strony konfliktu monitorowały stan zanieczyszczenia środowiska. Kilka dni po wydaniu wspomnianego wyroku nowi prezydenci Argentyny – Cristina Kirchner i Urugwaju – José Mujica zgodzili się na spotkaniu w Buenos Aires, że należy odnowić stosunki dwustronne. Kilka tygodni później kraje te ustanowiły okres 60 dni na monitorowanie sytuacji i ustalenie kryteriów kontroli (Clarín 2013; Página/12 2013; BBC 2010). 8 czerwca 2010 roku argentyński wymiar sprawiedliwości nakazał zagwarantowanie swobodnego tranzytu na zablokowanym moście. Organizacja skupiająca mieszkańców nie przestrzegając nakazu, a 9 czerwca argentyński rząd wniósł skargę karną i cywilną przeciwko blokującym drogi graniczne. W styczniu 2011 roku Argentyna opublikowała raport, w którym skrytykowano procedury przemysłowe w zakładach w Urugwaju. W październiku tego samego roku prezydent Vázquez podał do publicznej wiadomości informację o procedurach wojskowych, które zostały przyjęte w obliczu konfliktu.

Po obradach parlamentu i decyzjach władz państwowych postanowiono znieść blokadę tranzytu. Kilka lat później, w 2013 roku, konflikt rozgorzał na nowo, ponieważ UPM został upoważniony przez władze Wschodniej Republiki Urugwaju do zwiększenia produkcji (Clarín 2013; Página/12 2013; BBC 2010).

Geoekonomia konfliktu

Inwestycja budowy fińskiej papierni opiewała na około 933 miliony dolarów, jeśli chodzi o sam zakład produkcyjny, a około 12 milionów dolarów kosztowała inwestycja w port. W październiku 2004 roku przyjęto deklarację działalności produkcyjnej (ustawa 16906) i ustanowiono strefę wolnego handlu (ustawa 15921). Według przedstawicieli firmy Botnia budowa papierni spowodowałaby wzrost PKB o 1,6% i wzrost produkcji krajowej o około 200 milionów dolarów rocznie. Byłaby to druga co do wielkości inwestycja w historii Urugwaju (Alvarado 2005, s. 575). Produkt krajowy brutto Urugwaju w 2005 roku, kiedy rozpoczął się konflikt geopolityczny, wyniósł 17 333 miliardy dolarów. W 2010 roku było to 40 288 miliardów dolarów; gdy konflikt nasilił się z powodu decyzji o zwiększeniu produkcji w 2013 roku, PKB wzrósł do 57 531 mld dolarów¹.

Oznaczało to, że w małej gospodarce – w porównaniu do Argentyny, która w 2003 roku notowała PKB w wysokości 127 587 mld dolarów, w 2010 roku

¹ Banco Mundial Web. Datos Uruguay, <https://datos.bancomundial.org/pais/uruguay> [dostęp: 24.05.2020]

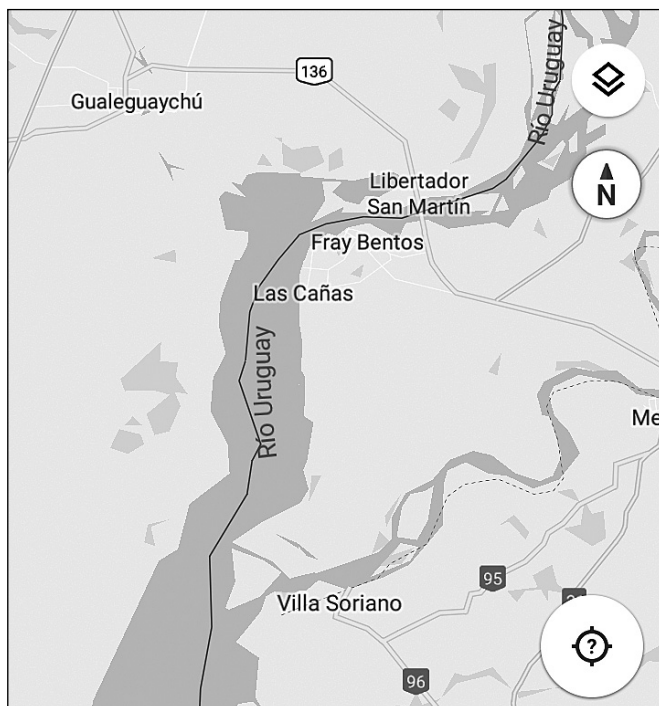
Rycina 1. Widok na Río de La Plata, rzekę Uruguay, z miastami Buenos Aires, Gualeguaychú (Argentyna) i Fray Bentos (Urugwaj)

Źródło: Google Maps.

423 627 mld, a w 2013 roku 552 025 mld dolarów (World Web Bank, Argentyna) – nastąpił znaczny wkład we wzrost, rozwój gospodarczy i społeczny.

Wielkość obu gospodarek jest bardzo różna, podobnie jak wielkość obu krajów i widać, że omawiany projekt przemysłowy – biorąc pod uwagę proporcje – był znacznie ważniejszy dla Urugwaju niż dla całej Argentyny. Inaczej wygląda to w regionalnej skali geopolitycznej: jeśli porównamy argentyńską prowincję Entre Ríos z Urugwajem, zobaczymy inną sytuację, w której porównywany jest regionalny produkt brutto w wysokości 22 605 milionów pesos, a gospodarka oparta jest głównie na działalności rolniczej i hodowlanej oraz branżach związanych z tą produkcją (Entre Ríos 2017) i gdzie funkcjonowanie lokalnej gospodarki zależy od decyzji politycznych podejmowanych na szczeblu krajowym w Buenos Aires. Działalność turystyczna jest również ważnym źródłem dochodów miasta Gualeguaychú i regionu.

Wschodnia Republika Urugwaju opracowała politykę gospodarczą sadzenia lasów na cele przemysłu drzewnego i jego pochodnych. Fińska Botnia według

Rycina 2. Widok obszaru geograficznego Gualeguaychú i Fray Bentos oraz jego połączenie z mostem Libertador San Martín

Źródło: Google Maps.

szacunków zainwestowała miliard dolarów i jest to największa inwestycja w historii tego kraju. Lasy zajmują w Urugwaju około 9% terytorium i jako że jest to mały kraj, odsetek ten stanowi istotną jego część (Morales Olmos, Siry 2009). Kontrowersyjny biznes pozyskiwania drewna wydaje się być sprzeczny z innym silnym przemysłem urugwajskim, turystyką, która jest promowana jako ekologiczna (Renfrew 2009). Dlatego jeśli chodzi o środowisko naturalne oraz emisję gazów i zanieczyszczenie odpadami z działalności przemysłowej, instalacja papierni wpłynęła na urugwajski dochód poprzez produkcję zasadniczą i rynek usług powiązanych, ale także wpłynęła na turystykę krajową (El País 2017) i zapewne też na turystykę po stronie argentyńskiej ze względu na przygraniczny charakter konfliktu (Ámbito 2009).

Podsumowanie

W niniejszym artykule przeanalizowano specyfikę konfliktu geopolitycznego, który wybuchł między Argentyną a Urugwajem po decyzji o zainstalowaniu

papierni u wybrzeży rzeki wspólnej dla obu krajów. Spór ten został przeanalizowany w skali lokalnej, regionalnej i międzynarodowej. Przybrał różne aspekty: polityczny, prawny, gospodarczy i ekologiczny. W dalszej kolejności konflikt ten rozgrywał się między interesami krajów o różnych profilach w obrębie Ameryki Południowej w skali krajowej i międzynarodowej. Obydwa kraje charakteryzuje inny kod geopolityczny, mimo że w tym regionie polityka na początku XXI wieku była zgodna z tendencją wyborczą, gdzie wygrywały rządy lewicowe lub postępowe, takie jak rządy peronistyczne Néstora Kirchnera i Cristiny Fernández de Kirchner oraz rządy Szerokiego Frontu Tabaré Vázquez i José Mujicy. Prawdopodobnie ta wspólna wizja ostatecznie ułatwiła porozumienie dyplomatyczne między tymi krajami, jednak nie doszło do klarownego sprecyzowania interesów każdego z państw, jako że obydwie rządy były pod naciskiem różnych podmiotów regionalnych i krajowych, a nawet korporacji o zasięgu globalnym (które przyczyniły się do omawianego konfliktu).

Trzeci i ostatni aspekt tego konfliktu to jego wymiar na poziomie regionu, gdzie przedstawiciele lokalnej społeczności swoją fizyczną obecnością zablokowali drogi i infrastrukturę komunikacyjną, a ich działania zostały uznane za zagrożenie dla życia i mienia osób postronnych; sytuacja ta doprowadziła do rozważania użycia siły – fakt niemal nie do pomyślenia między dwoma krajami o wspólnych tradycjach politycznych, społecznych i kulturalnych. Konflikt się wyciszył, most odblokowano, a działalność produkcyjna i turystyczna zostały przywrócone. Jest jednak prawdopodobne, że sytuacja się powtórzy, biorąc pod uwagę wyniszczenie środowiska naturalnego na poziomie światowym, zróżnicowane interesy rozmaitych grup społecznych zarządzane z pozycji lokalnej i krajowej, a zatem odmienne projekty i wizje rozwoju.

W związku z tym konieczny będzie spójny i wypracowany wspólnie z instytucjami ponadnarodowymi plan, tak jak to zakładają procedury MERCOSUR. Harmonijna strategia rozwoju powinna być opracowana na szczeblu ponadregionalnym tak, by osiągnąć wspólne strategie rozwoju. Urugwaj – w przeciwieństwie do Argentyny – jest małym krajem, więc i jego możliwości są znacznie bardziej ograniczone.

Tłumaczenie: Agnieszka Krajniczyn

Streszczenie

Celem tego artykułu jest analiza geopolityki południowoamerykańskiej Argentyny i Urugwaju w aspekcie sporu o budowę zakładów papierniczych nad rzeką Urugwaj w okresie 2005–2010. Konflikt wybuchł z powodu uruchomienia dużych obiektów przemysłowych do produkcji papieru po urugwajskiej stronie granicy w pobliżu miasta Fray Bentos, graniczącego przez rzekę z argentyńskim miastem Gualeguaychú. Wywołało to szereg protestów po argentyńskiej stronie granicy, doprowadzając do eskalacji bezprecedensowego konfliktu między tymi dwoma krajami, który możemy określić jako geopolityczny: był to spór o władzę i interesy na skalę lokalną, regionalną i krajową.

Pod względem teoretyczno-metodologicznym artykuł ten ma charakter analizy jakościowej, jako studium przypadku oparte na analizie dokumentów, artykułów, informacji zamieszczonych w mediach oraz przemówień wygłoszonych przez głównych aktorów politycznych i społecznych konfliktu, zarówno instytucjonalnych (ministerstwa spraw zagranicznych i inne instytucje państwowe), jak i samych polityków, lokalnych liderów i naukowców.

Słowa kluczowe: rzeka Urugwaj, przemysł papierniczy, zasoby naturalne, geopolityka.

